

Особливості розвитку зимового відпочинку в межах рекреаційної зони «Байкал»

Проаналізовано особливості розвитку зимового відпочинку в межах природно-рекреаційної зони «Байкал». Розглянуто вплив природно-географічних і соціально-економічних чинників на формування та нарощення туристичного потенціалу досліджуваної зони. Висвітлено основний шлях утворення нових видів розширень туристичних атракцій та ресурсів у природно-рекреаційній зоні «Байкал» у зимовий період.

Ключові слова: природно-рекреаційна зона, природно-географічні умови, туристична атракція, рекреація, природно-рекреаційна зона «Байкал»

Постановка наукової проблеми та її значення. Туристична діяльність у природно-рекреаційній зоні «Байкал» сприяє розвитку території, нарощенню її потенціалу, створюючи сприятливий туристичний імідж і країни, загалом. Розвиток зимових видів туризму тут виступає необхідністю, із погляду підняття рівня туристичної привабливості та збереження її активності протягом усього року, зважаючи на характерні для регіону природно-кліматичні умови з привабливими туристичними ресурсами та атракціями, що зацікавлять туриста в зимовий період часу. Розробка нових видів зимового туризму та залучення відпочивальників, спричинить притік нової групи туристів різновікових категорій, різних соціальних груп і вподобань та притік інвестицій у цю сферу діяльності. Це покращить економічне становище регіону, підвищить рівень його розвитку й сприятиме поширенню культурних традицій та добросусідства. Саме тому розвиток туризму й створення сприятливих умов для його реалізації в природно-рекреаційній зоні «Байкал», унікальність якого є світовим надбанням, вважається одним із ключових завдань як держави, так і міжнародної спільноти. Один із можливих варіантів реалізації цього завдання – розвиток зимового туризму в зазначеній вище туристичній зоні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У публікаціях на сторінках періодичної преси та в інтернет-ресурсах розглянуто передумови формування, сучасний стан і перспективи розвитку різних видів туризму в природно-рекреаційній зоні «Байкал». Дослідники аналізували різноманітні природно-географічні й соціально-економічні фактори розвитку природно-рекреаційної зони «Байкал» та особливостей реалізації різних видів туризму в ній. Серед них – праці Г. І. Галазого, В. І. Зоркальцева, А. Некрасова та ін., котрі займалися вивченням рекреаційних, кліматичних і фауністичних ресурсів природно-рекреаційної зони «Байкал», аналізували її туристичний потенціал та сучасний стан розвитку туризму в ній. Їхні дослідження конкретно охоплюють природно-рекреаційну зону «Байкал». У таких працях, як «Скарби Байкалу» [11] і «По той бік льоду» [12] розкрито стан водно-рекреаційних ресурсів, а також указано на важливість формування туристично-відпочинкових комплексів у межах зони та можливість розвитку нових атракцій на базі Байкальського озера. На особливу увагу заслуговує праця «Науки о Земле. Озеро Байкал» [3], де Г. І. Галазий розкриває цінність ландшафтно-земельного забезпечення природно-рекреаційної зони «Байкал», а також його вплив на розвиток її туристичного потенціалу. Природно-географічні чинники розвитку туризму, особливості цієї території вивчали В. І. Зоркальцев та Е. В. Дзюба в роботі «Байкал – унікальная природа. Лаборатория: мифы, история и реальность». Надбання цих науковців можуть бути використані в процесі запровадження нових видів туризму в межах запропонованої території. Проте, незважаючи на всю важливість вивчення передумов формування, сучасного стану та перспектив розвитку туризму в природно-рекреаційній зоні «Байкал», а також нарощення її туристичного потенціалу, ця система залишається недостатньо дослідженою. Зимовий туризм є генератором залучення туристичних потоків протягом усього року. Саме тому опрацювання цієї теми дасть змогу проаналізувати й виокремити перспективні напрямки розвитку туризму, а особливо зимового, що сприятиме нарощенню туристичного потенціалу та розвитку нових видів туризму в природно-рекреаційній зоні «Байкал».

Мета статті – дослідити особливості розвитку різних видів зимового відпочинку, чинників, характерних рис, сучасного стану та можливих способів формування нових туристичних атракцій, видів розширень туристичних ресурсів у природно-рекреаційній зоні «Байкал». Основними

завданнями, котрі виконувалися в процесі дослідження, були аналіз особливостей розвитку зимового відпочинку в природно-рекреаційній зоні «Байкал» за допомогою вивчення передумов і чинників, характерних рис та перспектив залучення різних видів туризму під час зимового періоду в межах досліджуваної території; вивчення можливих способів формування нових туристичних атракцій і видові розширення туристичних ресурсів досліджуваної зони.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Природно-рекреаційна зона «Байкал» – головний центр туризму Сибіру, де є тайга, напівпустеля, тундра та кам'яний степ. Вона лежить у центрі Азії на межі Іркутської області й Республіки Бурятія [3]. Ця зона має величезний туристичний потенціал, що не втрачає своєї динаміки, а з розвитком нових видів туризму ще більше вплине на нарощення туристичного потенціалу, зокрема й узимку. Вона з кожним роком нарощує притік туристів з усього світу, чому сприяє науково технічний прогрес, адже дістатися туди нелегко. Рекреаційна зона зумовлена жорстким кліматом Сибіру, недосконалою інфраструктурою доріг. Однозначно Байкал – місце для активного відпочинку та екстремальних туристів, проте з розвитком туристичної інфраструктури й науково технічного прогресу це місце стало доступне всім: шукачам пригод, людям, котрі прагнуть усамітнитися чи просто підлікуватися або провести вікенд на пляжі. Природно-рекреаційна зона «Байкал» потребує залучення нових інноваційних програм із метою зруйнування заангажованості поглядів на відпочинок у Радянському Союзі, залучення туристів та розвитку різних туристичних атракцій, аби оновити прагнення відвідувачів завітати, а то й ще раз повернутися до цього мальовничого місця, незважаючи на віддаленість, суровий клімат і важко доступність території.

Саме тому для виконання цих завдань запропоновано розвивати нові атракції, що можуть привабити туристів узимку й скласти гідну конкуренцію літньому відпочинку. Це, зокрема, підводний дайвінг та фототуризм, дедалі більше драйверів і підводних фотографів надають перевагу зануренням під кригу, зимовому гольфу, катанню на лижах, верхи або на гужовому транспорті та собачих упряжках; зимовій риболовлі, катанню на ковзанах, на джипах і квадроциклах по Байкальській кризі, купанню в термальних джерелах, російській лазні та споживанню традиційної сибірської й бурятської кухонь.

Сприятимуть розвитку зимового відпочинку в межах природно-рекреаційної зони «Байкал» природно-географічні чинники, а особливо наявні в ній кліматичні умови. Вона розміщена в самому центрі Сибіру й характеризується часто доволі прохолодною погодою. Середньорічна температура повітря в південній частині западини – 0,7 °С, у середній – -1,6°, у північній – -3,6°С. У бухті Піщаній на західному березі Байкалу середня річна температура повітря позитивна – 0,4°С. Це найтепліше місце в Східному Сибірі. Перехід температури через 0°С відзначається восени, у кінці жовтня – на початку листопада, навесні, у кінці лютого – на початку березня. Протягом року середня температура повітря над поверхнею Байкалу змінюється від -21°С взимку до +15°С – улітку у відкритій частині озера й від -25°С до +17°С – у прибережних частинах [14]. Завдяки впливу величезної маси води озера, на Байкалі сформувався схожий на морський, клімат. Зима на Байкалі м'якша, ніж в інших регіонах країни, а ось літо прохолодніше, ніж на решті території Сибіру. Завдяки впливу сухого повітря, на Байкалі низькі зимові температури досить легко переносяться. Вигідність запровадження зимових видів туризму в межах досліджуваної зони пояснюємо тим, що зимовий період на цій території утримується з грудня по квітень, що дає змогу залучити більшу кількість туристів протягом усього року. За своєю красою зимовий Байкал не поступається річному й привертає увагу туристів химерними формами та міццю прозорого льоду, що виступають чинниками формування нового виду туризму – джип-дайвінг у сафарі.

Байкал – найглибше озеро світу (1642 м), найбільший у світі запас прісної води (23 600 км³), котра за вмістом солей наближена до дистильованої). Глибинна видимість води в озері – понад 40–45 м, а сам Байкальський край відзначається мальовничими пейзажами, багатою флорою й фауною. Його вік сягає 25–30 мільйонів років [9]. У регіоні проводять різні виставки та чемпіонати з підводних фотографій. Так, незабаром відбудеться відкритий чемпіонат «Кубок Байкалу» (21–25 липня 2017) із такими номінаціями, як «Підводний пейзаж», «Людина і Байкал», «Байкал-Макро», «Байкал-Арт». Тут працюють різні дайвінг-центри, а найпопулярніші з них – «Байкал-Тек» [7] та «Новое измерение Байкала» [13]. Такі драйвери, як Геннадій Місан, Катерина Бояринцева, котрі вивчають і працюють на Байкалі, відзначають та наголошують на актуальності підводних зимових занурень [7]. Навіть наші

вітчизняні драйвери запевняють нас про переваги зимового дайвінгу на Байкалі (Андрій Некрасов й Олександр Куракін). Вони вказують на велике скупчення льоду як речовини агрегатного стану в одному місці (близько 30 тис км²). Стан криги в озері вирізняється зосередженнями куполів зледенілих підводних печер і гротів, оточених крижаними голками. Лід у деяких місцях драйвери асоціюють зі «склом» [12]. Усе це створює позитивні умови для розвитку фотодайвінгу та простого дайвінгу як виду зимового відпочинку в природно-рекреаційній зоні «Байкал». Найкращим часом для таких занурень вважається кінець лютого – початок березня, адже в результаті температурних перепадів утворюються тріщини, котрі роблять льодовий покрив надзвичайно мальовничим.

Байкал замерзає повністю в другій половині січня (але буває й в останніх числах грудня). Товщина криги в цей час – 10–20 см. У лютому її товщина сягає 100–150 см, що дає змогу відкривати сезон автоподорожей [12]. Так, у лютому та березні 2017 р. проведено два сезони «Льодового Джи-Пдайвінг у “Сафарі”» за підтримки дайвінг-центрів – «Mares & SSI & Baikaltec» [7]. Можна зробити висновок, що запровадження зимових джи-п-сафарі-турів, як різновиду серед інших видів туризму, котрий варто активно розвивати в межах екстремального туризму, набуде значної популярності серед туристів. Це уможливить залучення нових видів зимового відпочинку в природно-рекреаційній зоні «Байкал».

Територія рекреаційної зони «Байкал» має значний гірськолижний потенціал. Озеро з усіх боків оточене гірськими хребтами й гірськими відрогами, а найвищою точкою є пік Байкал Баргузинського хребта (2841 м) [3]. При цьому західне узбережжя скелясте й обривисте, рельєф східного узбережжя пологіший (місцями гори відступають від берега на десятки кілометрів). Територія обмежена хребтами Яблоновим і Баргузин на сході та Байкальським – на заході. Озеро розміщене загалом на висоті 455 м. Сніговий покрив у Прибайкаллі унікальний – із листопада по лютий на схилах Хамар-Дабана, що на південному сході Байкалу, випадає до трьох-п'яти метрів чудового, найчистішого, пухкого й м'якого снігу, що ідеально підходить для катання на гірських лижах. Тут розміщені такі гірськолижні курорти, як «Соболева Гора», «Істленд» у Листвянівці, «Єрші» в Ірутську, «Ангарська гора» в м. Ангарську й ін. [4]. Специфічний м'який клімат і близькість унікального озера забезпечують відмінні умови для любителів цього виду спорту.

Озеро простягнулося з півночі на південний захід на 636 км у вигляді гігантського півмісяця. Його ширина коливається від 25 до 80 км. Байкал – найчистіше на Земній кулі «природне сховище» прісної питної води. Тільки за рік рачки (епішура), які живуть в озері, здатні тричі очистити верхній шар води в межах 50 метрів. У воді лише незначна частина розчинених і зважених мінеральних речовин, дуже мало органічних домішок і багато кисню. Виняткова чистота й дивовижні властивості байкальської води відзначаються біологічним різноманіттям. В озері мешкає понад 2500 видів і підвидів тварин [10]. Це робить привабливою туристичною атракцією риболовлю. Тут нараховується 52 види риб декількох сімейств: осетрові (байкальській осетер), лососеві (даватчан, таймень, ленок, байкальська омуль – ендемічна риба, сиг), харіусових (сибірський харіус), щукові, коропові, в'юнів, сомів, тріскові, окуневі, бички-подкаменщики, голом'янки [2].

Отже, до привабливих зимових атракцій у досліджуваній зоні потрібно віднести риболовлю. Риба «голом'янка» є унікальним видом, що водиться тільки в Байкалі, що є нехарактерним для цих кліматичних умов. Уперше її описав Петро Паллас у 1771–1772 рр., котрий відзначав її особливості, а саме те, що ця риба тверда й насичена жировими прошарками, через що має повністю білий колір, але водночас і делікатна в приготуванні, та важка щодо її вилову. Учені-лімнологи з'ясували, що голом'янка може здійснювати протягом дня вертикальні пересування до максимальних глибин. Швидка реакція дає їй змогу миттєво визначати близькопідпливаючих рачків або малюків. Незважаючи на те, що ця риба веде одиночний спосіб життя, не збиваючись у косяки, вона становить величезний відсоток біомаси всієї риби в Байкалі (близько 200 тис. т.) [8]. Омуль – бренд озера Байкал, фірмовий туристичний делікатес і популярна закуска в місцевого населення – колись досить великий, а зараз невеликий за розміром представник роду сигових, що сягає 65 см завдовжки. Його родич, арктичний омуль, скромно живе в північних річках Росії й Канади [2]. Але саме на Байкалі цю рибу оспівано в легендах, піснях і найбільш часто вона згадується в кулінарних рецептах, що зумовлює необхідність створення належних умов для риболовлі в межах природно-рекреаційної зони «Байкал» та залучення туристів до цього виду діяльності.

Перспективно розвивати в межах досліджуваної зони й гастрономічний туризм, адже користуються популярністю серед туристів страви сибірської та бурятської кухонь. Оскільки протягом

тривалого часу народи Сибіру годувалися дарами тайги та озера, то приготовлені страви не відрізнялися різноманітністю, але були поживними й практичними. Мисливці та рибалки передали багато екзотичних рецептів приготування їжі на вогнищі, за допомогою розпеченого каміння та вугілля. Тут можна знайти безліч способів приготування омуля й іншої риби. Традиційна їжа бурят, зазвичай, проста у приготуванні та поживи, а переважають м'ясні й молочні страви. Популярні в Сибіру та особливо поширені на Байкалі бурятські пози – традиційна м'ясна страва бурятії й ніше [15].

Перспективний вид туризму природно-рекреаційної зони «Байкал» у зимовий період – це такрж оздоровлення туристів у російській лазні. Сьогодні лазневі традиції відроджуються. За допомогою лазні лікують м'язовий і суглобний ревматизм, подагру, золотуху, ожиріння, запалення верхніх дихальних шляхів і сечового міхура, хвороби кісток та нервів. У парній використовують березові вінки [10]. Сучасна медицина підтверджує їх користь та рекомендує за різних хворобливих станів і в період реабілітації після різноманітних хвороб. Користуються популярністю також термальні джерела Байкалу. Тут їх безліч: на курортах Аршан, Горячинськ, у Чивиркуйській затоці, на місі Котельниковському, у селищах Перли, Гоуджекит, Дзелінда, у високогірній долині ста джерел Шумак. Усі джерела різні за своїми цілющими властивостями. Наприклад, на курорт Аршан приїжджають лікувати захворювання шлунково-кишкового тракту, у Гоуджекит – шкірні й гінекологічні, хвороби кістково-м'язової та нервової систем, у Горячинськ – якщо наявні проблеми з органами дихання й шкіри [7]. Термальні ванни лікують багато хвороб і здатні зміцнити організм. Новим видом зимового відпочинку в природно-рекреаційній зоні «Байкал» є льодовий гольф. Гольф вважають спортом аристократичним, а в цьому випадку – й екстремальним, грою, у якій окремі учасники або команди змагаються, заганняючи маленький, складної конструкції м'яч для гольфу в спеціальні лунки ударами ключок, намагаючись пройти відведену дистанцію за мінімальної кількості ударів [5]. Тут щорічно проводять міжнародний фестиваль «Baikal Ice Golf Festival» [7]. Лід озера готують для гри співробітники Федерації льодового гольфу Іркутської області, які вміло комбінують природні перешкоди зі штучно зведеними бар'єрами. За бажанням, для учасника можуть підготувати окрему тренувальну лунку або ж повноцінне ігрове поле.

Ще один різновид рекреації зимового відпочинку в досліджуваній зоні – прогулянки верхи, санні поїздки, катання верхи, собачі упряжі. Тварини й спілкування з ними позитивно впливають на нервову та ендокринну системи людини, створюючи відчуття захищеності; покращують настрій, знімають утому й стрес, покращують перцепцію, зміцнюють опорно-руховий апарат, сприяють процесам утрати ваги. Саме на території природно-рекреаційної зони «Байкал» розміщений єдиний у Східному Сибірі центр їздового спорту, де розводять і тренують сибірських та аляскінських хаскі, у Листвянівці (саме звідти й організовуються одноденні подорожі в упряжках) [1]. Такі прогулянки – активний та перспективний вид зимового відпочинку в досліджуваній зоні, що дасть змогу збільшити притік туристів, а також може бути популярним серед наймолодших вікових категорій туристів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Байкал – унікальний природний осередок, що приваблює багатством флори та фауни, чистою водою, живописними пейзажами й живильними джерелами. Однією з пріоритетних сфер розвитку туризму, який варто активно впроваджувати та розвивати на сучасному етапі, у рекреаційно-туристичній зоні «Байкал» є розвиток зимових видів туризму, а саме: підводний фотодайвінг та дайвінг-туризм, зимовий гольф, катання на лижах, верхи, на гужовому транспорті й собачих упряжках, зимова риболовля, джип-сафарі, термальні джерела та лазневі терапії як види активного оздоровчо-рекреаційного туризму. Отже, розвиток цих видів туризму в зимовий період дасть змогу зберегти й покращити туристичний потенціал природно-рекреаційної зони «Байкал», приверне та залучить нових інвесторів у цю сферу, покращить добросусідські й культурні відносини, сприятиме залученню туристів різних вікових груп і вподобань.

Джерела та література

1. Байкальский центр ездового спорта [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.tripadvisor.ru/Attraction_Review-g298528-d3678605-Reviews-Baikal_Dog_Sledding_Centre-Listvyanka_Irkutsk_Oblast_Siberian_District.html
2. Відпочинок і риболовля на Байкалі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yaksovet.xyz/rizne/miscja/5887-vidpochinok-i-ribolovlja-na-bajkali.html>
3. Галазий Г. И. Науки о Земле / Г. И. Галазий // Озеро Байкал. Око Сибири. – 1985. – 283 с.

4. Горнолыжные курорты Байкала [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://tonkosti.ru/%D0%91%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%B0%D0%BB>
5. Гольф [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D%BE%D0%BB%D1%8C%D1%84>.
6. Горячие источники Байкала [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russiantraveller.ru/Mobile/zimny-otdyh/na-ldu-bajkala>
8. Дайвинг и отдых на Байкале [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.baikaldiving.ru/>
9. Загадка байкальских глубин: голомянка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.baikalvisa.ru/baikal/golomjanka.html>
10. Зоркальцев В. И. «Байкал – уникальная природа. Лаборатория: мифы, история и реальность» / В. И. Зоркальцев, Е. В. Дзюба // Країна знань. – 2012. – № 6. – С. 36–41.
11. Користь лазні. Види лазні: російська лазня, фінська сауна, турецький хаммам, японське фуру. Кому лазня протипоказана? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ywoman.ru/page/korist-lazni-vidi-lazni-rosijska-laznja-finska-sauna-tureckij-hammam-japonske-furo-komu-laznja-protipokazana>
12. Некрасов А. Скарби Байкалу / А. Некрасов // Международный туризм. – 2013. – № 16. – С. 114–124.
13. Некрасов А. По той бік льоду / А. Некрасов, О. Куракін // Гидрология озер. Международный туризм. – 2013. – № 6. – С. 114–121.
14. Новое измерение Байкал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dive-baikal.ru/>
15. Особенности климата на Байкале [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.baikalvisa.ru/baikal/klimat.html>
16. Сибирская национальная кухня. Рецепты от байкальских рыбаков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fanatbaikala.livejournal.com/11789.html>

Копачинская Галина, Агапова Ирина. Особенности развития зимнего отдыха в пределах природно-рекреационной зоны «Байкал». Проанализированы особенности развития зимнего отдыха в пределах природно-рекреационной зоны «Байкал». Рассматриваются влияние природно-географических и социально-экономических факторов на формирование и наращивания туристического потенциала исследуемой зоны. Отражаются основные пути образования новых видовых расширений туристических атракций и ресурсов в природно-рекреационной зоне «Байкал» во время зимнего периода.

Ключевые слова: природно-рекреационная зона, природно-географические условия, туристическая атракция, рекреация, природно-рекреационная зона «Байкал».

Kopachynska Galina, Agapova Iryna. Peculiarities of Winter Rest on the Territory of Natural Recreation Zone «Baikal» Formation. The features of winter rest in the natural recreation zone «Baikal» were analyzed. The influence of the natural geographical and socio-economic factors on the formation and increase of the tourist potential of the study area were studied. The basic way of formation of new kinds of tourist attractions and resources in the recreational area «Baikal» in the winter time were investigated.

Key words: natural recreation area, natural and geographical conditions, tourist attraction, recreation, natural recreation area «Baikal».

Стаття надійшла до редколегії
21.12.2016 р.